

A történetmondás és kultúra kapcsolata Vincze Ferenc *Desertum* című művében¹

BUDAI CSILLA MARIANN

Bevezetés

Hipotézisem, hogy az elnyomó diktatúrák alól szabadult országok kortárs irodalmában van egy generációsnak tűnő gyökeres változás, ami a kultúrához, az ősökhez, a hagyományokhoz való viszonyban mutatkozik meg. Úgy gondolom, hogy Románia és Magyarország esetében ez a társadalom egészében jelentkező, mentalitást, attitűdöt érintő változás, az 1989-es rendszerváltást követően élesedett ki. Mivel az irodalom minden szövegterméke alapvetően egy interpretációs folyamat eredménye, megköveteli, hogy a szöveggé konstruálódást megelőzze egy, a társadalmi jelenségek megértésére, feldolgozására irányuló folyamat a szerző és a társadalom részéről, amely által az identitás kulturális keretek közé rendeződik. Úgy vélem, hogy a feldolgozási folyamatot követő reflexió és ennek az irodalomban való lecsapódása a 2010-es években került előtérbe.

Jelenleg ezt a kiindulópontot az erdélyi származású szerző, Vincze Ferenc: *Desertum*² című regénye kapcsán vizsgálom. Ahogy számos, azonos időben keletkezett regényben, úgy itt is meg kell említeni a szerkezet azon sajátosságát, hogy a törzsszöveg több, rövidebb terjedelmű fejezetre oszródik, amelyekben a különböző történetszálak nem kronologikusan követik egymást, így a köztük lévő kapcsolat laza, szinte már novellafüzér jellegű. A *spatial turn* (térbeli fordulat)³ fedezhető fel a jelenségben, hogy az eltérőnek, egymástól függetlennek tűnő történetszálakat összekötő kohéziós erő erőteljesen földrajzi és kulturális terek mentén körvonalazódik. A földrajzi tér jelentősége azért is kiemelt fontosságú, mert az első és az utolsó fejezeteken kívül (amelyek bevezetnek, illetve kivezetnek a regénytérből) végig egy falu határain belül járunk, illetve a faluközösség tagjainak életébe kapunk bepillantást. A fejezetek közti áthallások, és a sejtett vagy sejtetett kapcsolati háló így egy térhez kötődő sajátos emlékezetmintát rajzolnak ki.⁴

A regény szövege számos szempontból vizsgálat alá vonható, de dolgozatomban a múlt áthagyományozódásának változása kerül fókuszba. Terjedelmi korlátaim miatt ezt az aspektust három, általam kulcsfontosságúnak vélt fejezeten keresztül fogom felvázolni. A kiválasztott fejezetek a negyedik, a

¹ A kutatást az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programja támogatja.

² VINCZE 2014. A tanulmányban szereplő kiemelt idézetek végig ebből a kötetből származnak.

³ BACHMANN-MEDIC 2018.

⁴ BORBÉLY 2015.

hatodik illetve a nyolcadik fejezet,⁵ amelyekben végigkövethetjük, hogyan jelenik meg egy generációs alapkonfliktus a diktatúrában nevelkedett nagyapa és a diktatúra után szocializálódott unoka által képviselt generációk között, és ez milyen hatással van a családi történetek folytonosságára, hagyományozhatóságára. Jelen elemzésben élek a feltételezéssel, hogy a kiválasztott három fejezet a cselekmény temporalitását tekintve kronológiai sorrendben van, ám szeretném jelezni, hogy ez az állítás csupán erre a három fejezetre vonatkozik, a regény egésze szempontjából nem állja meg a helyét.

Narratológiai szempontból a regény egészére jellemző, hogy egy dominánsnak tűnő alap narratív szála számos ettől eltérő történetfonal is keveredik, így a különböző történetek egymásra, illetve egymásba ágyazódnak, alkalmanként felül is írják egymást. Mindhárom közös jellemzője, hogy az alap narratíva (ifj.) Dimitrij Herskovits alakjához köthető, amelyet a narrációban megjelenő sajátos elemek (Amerikában töltött idő hatására a beszédbe épülő angolszász kifejezések, laza nyelvi megformáltság, cinikus kommentárokkal és személyes hangvétellel rendelkező megnyilatkozások) is megerősítenek. Az elbeszélő, Dimitrij átmeneti karakter, prototipikus megszemélyesítője egy, a változások miatt tanácstalan, döntéskényszerbe szorított generációnak. Az olvasó már rögtön az első fejezetben találkozik Dimitrijel, méghozzá egy hagyományos átmeneti térben, egy vasútállomáson, utazás közben. Köztességét hangsúlyozza később a faluhoz való viszonya is: Dimitrij a faluból származik, de Amerikába költözött, így mind az ismerős mind pedig az idegen kategóriája köthető karakteréhez. A generációs különbséget a regény szinte összes fejezetében egy nagyapa-unoka kapcsolat reprezentálja. Az apák és az anyák a regényvilágban csak háttérszerepet kapnak, létük azért fontos, mert elengedhetetlenül szükségesek voltak a nagyapa-unoka konstelláció létrehozásához, illetve néhány esetben annak kiélezéséhez. Az elemzett három fejezet az unoka, ifjabb Dimitrij Herskovits, és anyai nagyapja, Ludwig közötti viszony alakulásának folyamatát mutatja be.

A negyedik fejezetben az olvasó szembesül az általános, megszokott hagyománnyal, azzal, hogyan fogyasztja el közös vasárnapi ebédjét a két személy. Ekkor az ifjabb Dimitrij nagyapját egy szubjektív, szinte becéző névvel, az opival illeti, amely valószínűleg gyermekkorából maradt meg szóhasználatában. A hatodik fejezetben a nagyapa halála után találkozunk Dimitrijel, amint a régi ház eladását intézve olyan iratokra bukkan, amelyek megkérdőjelezik nagyapja szavahihetőségét. Sokatmondó, hogy ebben a fejezetben az opiként való megnevezést átveszi a távolságtartóbb nagyapa vagy

⁵ A fejezetek a törzsszövegben címet nem, csak számozást – illetve három esetben csillagozást – kaptak, ám a regény végén található tartalomjegyzékben az olvasó szembetalálja magát az alcímeként funkcionáló kiragadott, időnként torzított Vörösmarty Mihály Szózat című klasszikusából kiragadott részletekkel, amelyek újabb izgalmas olvasati lehetőségeket, és intertextuális kapcsolatokat tárnak fel. Az elemzett három fejezet alcíme sorban: V- (unokáink leborulnak); VI- (sehonnani, bitang ember); VIII- (kárhozottak elvtársaink). Erről részletesebben: WÉBER 2015.

nagyapám megszólítás. Ezek váltakozása mutatja a fiatalban lejátszódó lelki vívódást, amely során a gyermekkorából nagyapáról őrzött képet megpróbálja összeegyeztetni az újonnan megtudott információkkal. Végül, a nyolcadik fejezetben az unoka szembesül felmenőjének dossziéjával, aminek hatására saját gyökereitől való eltávolodás olyan méreteket ölt, hogy az unokaként leképzett önmagáról csak egyes szám harmadik személyben, mintegy külső emberként képes nyilatkozni.

IV-(unokáink leborulnak)

A negyedik fejezetben egy régóta fennálló hagyomány, egy visszatérő esemény, a közös ebéd bemutatása történik meg, amelyben érezhető a két fél, nagyapa és unoka közötti távolság. Dimitrij leírása által Ludwig úgy jelenik meg, mint aki nem változott semmit az idők során, a gyermekkori asszociációk által megjelenített múlt és a jelen egymásba csúszása egy megkövesedett, megmerevedett jellemet tár az olvasó elé, aki mindig egy előre megtervezett, megtörhetetlen mintát követ, illetve ismétél szinte már szakrális jelleggel. Szintén kiderül, hogy a Ludwigról kialakult képet döntően szóbeli megnyilatkozásai formálják meg:

„...nem ismert pardont. [...] Mindig mindent csak pontosan úgy, ahogy abban a könyvben meg van írva. [...] Persze azt a könyvet szerintem opin kívül még senki nem látta. De létezett, mert mindig erre hivatkozott. Ez volt az alap. Ebben voltak lefektetve a jogok és kötelességek. A pontosan filozófiája. [...] Az első megszólalás mindig ebéd közben történt” ugyanis *„Minden ebédhez akadt egy történet. Egy kimért, precíz történet. Aminek volt eleje, közepe és vége. Néha még tanulsága is.”*⁶

Az idézett részből kiderül, hogy Ludwig számára a szigorúan meghatározott, kiszámítható, előre megtervezett, átlátható cselekvések és kommunikáció a természetes. Ezzel szemben állnak azonban az elbeszélő Dimitrij kommentárjai, amelyekből kiderül, milyen erős ellenállás, bizalmatlanság van a fiúban a kimondott szavak, a jól megformázott megnyilatkozások irányában. Bizalmatlansága mértékét mutatja, hogy nem csupán Ludwig megjegyzéseit kezeli fenntartásokkal, hanem saját állításait is: *„A >>minden ebédhez akadt egy történet<< azért egy kicsit elhamarkodott kijelentés volt. Igaznak igaz, csak nem fedi a teljes valóságot, és hát fél igazságokkal ne dobálózunk, mondaná opi.”*⁷

A köztük lévő konfliktust végül egy harmadik narratív szál, az elhunyt nagymama portréja által megelevenített elbeszélő mondja ki, teszi nyílttá. Ez a narratív váltás a következő mondatlal kezdődik: *„A szörcsögés és a történet nem halkult, s omi tekintete beszédessé vált.”*⁸ Azt, hogy ezt a szövegrészt a nagymama mondja, megerősíti a tény, hogy a Ludwig megszólítással illeti a férfit, s korábban már elhangzott Dimitrij szájából, hogy így csak omi hívta a

⁶ VINCZE 2014, 66.

⁷ VINCZE 2014, 66.

⁸ VINCZE 2014, 72.

nagyapját, mégpedig akkor, amikor dühös volt, amit az alábbi idézet is igazol: „Lehetnél végre őszinte, lehetnél végre az, aki az után a mondat után lettél, hogy végre igazat mondj, hogy elmondd mindazt, amit csak ketten tudunk, hogy mindez semmit sem ér, hogy mindez teljesen lényegtelen, hogy mindez csak emlék, hogy semmi más, csak a felgöngyölt múlt, ami már nem érdekli őt, valld be magadnak, valld már be végre, hogy téged se.”⁹

A nagymama látszólag kitérőt tesz, és egy riporternő és a nagypapa kapcsolatát meséli el, ám a monológ végén világossá válik indoka: „Ez a gyerek erre kíváncsi, ez a gyerek szintén egy ember, se több, se kevesebb, [...] és nem akar mást csak látni téged, ahogy a frajlán sem akart mást, csak látni azt, aki vagy. [...] ...mesélj neki a frajlánról, meséld el [...], hogy minden nap kimész a frajlánhoz a temetőbe, hogy minden nap leülsz a sírja elé, leülsz a gyöngyvirágokkal benőtt sírhoz, és minden egyes nap úgy sírsz a **síromnál**,¹⁰ mint aznap.”¹¹

Mind a nagymama, mind Dimitrij a személyes jelenlét hiányát róják fel a nagyapának, mert enélkül a történetek idegenek, tanúságtétel nélküliek maradnak. Az ebéd közben elhangzó történet (ahogy a nagypapa többi története is) azért válik hazugsággá, mert hiányzik belőlük a személyes, mert nincsen szavuk az egyszerire, a viszonylagosra, a mellékesre, a megtörtségre, az önmagával való szembenézésre.¹² A szereplők ha kommunikálnak is, elbeszélnek egymás mellett, nem értik egymást és nem tudják elmondani mit éreznek. Az ironikus megszólalásokból látható, hogy Dimitrij számára nem a vágyak szavakba öntésével van a probléma, hiszen ezt magában folyamatosan megteszi,¹³ hanem azzal, hogy ezeket a szokásokat megtörve kihangosítsa, így Omival, a nagyanyjával szemben képtelen vállalni a konfrontációt, képtelen őszintén megszólalni vagy az elvárttól eltérően cselekedni. Dimitrij passzívan tűri, hogy nagyapja beteljesítse szokott szertartását, és kivigye őt a temetőbe. A temetőbe, de nem a kettejük kapcsolatát fenntartó nagymama sírjához, ami személyes emlékeket és érintettséget tudna adni számukra, ami megteremthetné a köteléket a két alak között, hanem az elesett katonák emlékművéhez. Ez a gesztus, a személyesség terébe való bevonás helyettesítése a „nagy történet” történelmi távlatát felidéző emlékmű terével ellehetetleníti az unoka számára, hogy nagyapját valós személyként, sőt élő rokoni kapcsolatként lássa. A megtört, saját életúttal rendelkező Ludwig helyébe egy távoli történeti alak, egy személytelenített szoborszerű ember kerül, aki előtt a személyes érzelemnyilvánítás, az őszinte gesztusok ellehetetlenülnek, s helyükbe csak a hősiességnak járó leborulás, a kiüresedett, kötelezővé vált pótcselekvés kerülhet.

⁹ VINCZE 2014, 73.

¹⁰ Kiemelés tőlem.

¹¹ VINCZE 2014, 80–81.

¹² BORBÉLY 2015.

¹³ WÉBER 2015.

VI-(sehonnan, bitang ember)

A hatodik fejezet cselekménye két egymásba íródó narratív szálon keresztül bontakozik ki. Az egyik a már említett Dimitrijt érintő narratíva, amiben a nagyapa halála után a fiú a ház eladásával próbál meg elszakadni a közösségtől, a saját és nagyapja múltjától. Ennek apropóján fejti ki véleményét Varga Károly, a falu tiszteletese, a következő szavakkal:

„Egy házzal nem kell csinálni semmit. Az csak van. Addig van, amíg el nem adod. Enni nem kér, de amíg a tiéd, addig te is ide tartozol. Utána már csak vendég leszel, ha egyáltalán eljössz még. [...] Nincs miért jönni. Amíg van, addig dolog is van. Utána semmi. Desertum.”¹⁴ „Amíg van ház, számolnak veled, ahogyan én is. Ha már nem lesz, csak távoli kedves rokon leszel, akiről majd néha megemlékeznek.”¹⁵

A tiszteletes szavai által láthatóvá válik az egymásra íródott korábban is említett földrajzi és kulturális tér jelentősége. Az emlékezet tereit a viszonyok képezik: az emlékezet az emlékező és az emlékezet tárgya közti összefüggés szerint alakul.¹⁶ Az előző fejezetben megmutatkozó, hosszan elnyúló probléma után a nagyapa halála felszabadítja Dimitrijt az őt korábban kötő hagyományoktól és íratlan szabályoktól, így lehetősége van új viszonyt kialakítani a hellyel és a kultúrával, amiben szocializálódott. A ház eladása azonban a tervezett elszakadás mellett a múlt megbolygatásával, új információk megtalálásával is jár.

A már másik történetszál, amely mentén bonyolódik a történet egyszerre több elbeszélőhöz is kötődik. Dimitrij ugyanis a ház átnézésekor rátalál egy, a nagyapjának tulajdonított naplóra, amelynek részleteiről néhol forrásmegjelölés nélkül (tehát mintegy Ludwig nézőpontját közvetítve), néhol pedig Dimitrij szájából értesülünk, amint beszámol azokról a falu papjának, a már említett Varga Károly tiszteletesnek. A gyermekkor óta hallgatott történetek írásos dokumentuma azonban több ponton kétséges, bizonytalanná válik a tiszteletes rá adott reakciói hatására:

„Varga Károly tiszteletes már harmadszor lapozta át nagyapám noteszét. Egy-egy oldalnál eltöprengett, ujját lassan végighúzta a girbegurba sorokon, és néha belekortyolt a második pohár borb. [...] Aztán egyszer csak rám nézett.

– Furcsa, hogy ilyen keveset írt a munkatáborról.

Nem értettem.

– Tudod, egyfolytában erről beszélt az utolsó időkben. [...] Ha belekezdett, nagyapád nem tudta befejezni. A fogsággal kezdte és a szökéssel végezte...

– Azt hittem, hazaengedték...”¹⁷

A szóbeli hagyomány tehát konfrontálódik egy írásos dokumentummal, amely az unokát a nagypapa történeteinek újraértelmezésére készteti. A falu

¹⁴ VINCZE 2014, 128.

¹⁵ VINCZE 2014, 129.

¹⁶ BANYAI 2016, 17.

¹⁷ VINCZE 2014, 122.

szempontjából, amely a közösség összetartását, hagyományát jelképezi, a két médium közti hierarchia egyértelmű: a szóbeli közlés dominánsabb, akár felül is írhatja az írott történetet, hiszen a közösség emlékezetének alapja nem csupán a történet szavaiban keresendő, hanem azok előadásmódjában, a gesztusokban, amelyek éppolyan fontos részeivé válnak a közös emlékezetnek, mint az elmondott szavak és tartalmuk. A falu szempontjából a történetek igazságtartalma tehát alárendelődik magának az elmondás, a történetmesélés aktusának.

„Tudod, néha elég nehéz ezekkel a történetekkel. Bármit csinálsz, megmaradnak, hiába is akarsz, nem tudsz szabadulni tőlük. Tehetsz úgy, mintha nem lennének, de még a legapróbb mozdulataidban is visszaköszönnek. És ha néha sikerül is megfélekedned róluk, minduntalan visszatérnek, én már csak tudom. Ugyanaz a történet kísért.” „Varga tiszteletes részletesen ismerte a fogság történetét. A végeláthatatlan káposztaföldeket, a patkányhúsos töltött káposztát, és ahogyan mindezt előadta, emlékeztetett apámra és nagyapámra. Hasonló gesztusok és hangsúlyok, valamikor nagyapámé lehettek, most már a tiszteletesé is.”¹⁸

Dimitrij, aki már kívül került a hagyomány szorosan vett terén, képes más szemmel, objektívebben, külső bírálóként tekinteni a nagyapai örökségre. Számára az igazságtartalom felértékelődik, sőt elsődlegessé válik. A nagyapjához való viszonyt csak a kimondott szavak helytállósága határozza meg, és mivel a szavak elbizonytalanodnak, így a Ludwigról alkotott kép is megremeg, hitelességét látszik veszteni. A ház eladásával Dimitrij, a regény többi szereplőjével ellentétben, képes kiszakadni az emlékek és hagyományok fojtó röghöz kötő kényszeréből.¹⁹

VIII-(kárhozottak elvtársaink)

Az előző fejezetekből látszik, hogy Ludwig nagyapa életét tulajdonképpen a szóbeli megnyilatkozások irányítják, azok határozzák meg. A negyedik fejezetben felbukkanó nagy könyvet, amiben „minden meg van írva”, de, amit – ahogy Dimitrij rámutat – soha senki nem látott még, e gondolat mentén tartom kiemelt jelentőségűnek. A nyolcadik fejezet fejezetindító, Ludwigról szóló leírása is ezt a szóbeliséghez való kötődést erősíti meg: „Nagyapám soha nem lépett be a párba, így mondta, mikor még élt. [...] S néha árnyas erdőkben, széles kaszálókon, két csiperke között eltelt időben arra tanított, hogy a nemzetnek szüksége van hitre, forradalomra és Istenre. Így mondta, így volt.”²⁰

Ez a pusztán szóbeliségen alapuló identitás kerül szembe az előkerülő dokumentummal, a dossziéval, amely hivatalos jellegénél fogva mintegy teljes szembenállást képvisel Ludwig eddig tapasztalt viselkedésével. A fejezet tulajdonképpeni cselekménye Dimitrij olvasási folyamata, amely a fizikai

¹⁸ VINCZE 2014, 123.

¹⁹ NYERGES 2014.

²⁰ VINCZE 2014, 161.

észrevételeken keresztül a mentális küzdelmekig igen széles körben kerül leírásra. A jelen dolgozatban elemzett három fejezet közül itt a legerősebb a narratív szálak egymásba ágyazottsága, hiszen a lehető legextrémebb módon konfrontálódnak a múltból maradt, szóbeliségből eredő személyes tapasztalatok és emlékek, a múltat könyörtelenül, látszólag objektíven őrző írott információkkal.

Az „igazság”, amiről csak a nagymama tudott egy identitáslopás volt, Ludwig ugyanis volt zsidó barátjának életét, múltját és történeteit vette át. A zsidó barát, Grün Feri élete volt a maszk, amit Ludwig haláláig viselt, aminek fenntartásának feltétele volt a sémákhoz, a bevált szavakhoz, leszabályozott cselekvésekhez és történetekhez való görcsös ragaszkodás.

Kiemelném, hogy maga az identitásváltás gesztusa is a történetmesélésen keresztül történik meg a szövegben: *„Mert nagyapám egy idő után már nem üvöltött sebzett vadként legjobb barátja után, hiszen megtalálta múltját. Nem beszélt már barátságról, csak magáról. Ő akart a történetek hőse lenni, egyedül és kizárólagosan.”*²¹ Az elhatározás, a döntés fokról fokra alakult ki, és a felépített maszk rétegről rétegre, a kimondott és sajtáttá tett szavak által konstruálódott meg párhuzamosan Ludwig és Dimitrij, a nagyapa és az unoka számára is. *„És miközben a karosszékből mesélt történetek széttartó szálait nagyapám egyre hatalmasabb alakja kezdte összetartani, aki ott lebegett mindenek felett, és kitartóan fűzte egymásba összeszedett mondatait, indásan, kacskaringókkal, hogy bámulatba ejtse a szájtátva bámuló unokát, addig Grün Feri emléke lassan kiürült...”*²²

Az előkerült dosszié Dimitrij számára mindazt a személyes, belső információt jellemezi, amit oly sokáig hiába várt nagyapjától. A dosszié Dimitrij perspektívájából egyfajta önéletrásnak is olvasható, amely azonban egy megtagadott, de a megtapasztaltat felülíró arcot, maszkot, identitást konstruál meg. Ennek az új tudásnak a birtokbavételével érdekes módon nem megváltozott, vagy eltorzult Dimitrij nagyapa-képe. Ehelyett jelentés szövegei és a gyermekkori emlékek szembesítése valósággal megkettőzte a nagyapáról alkotott képet, és egymás mellé rendelte azokat. A fejezet nyitó sorai, a gyermek Dimitrij által kialakított Ludwig-kép a következőképp jeleníti meg őt: *„Nagyapám magas, szikár ember volt, aki sosem lett párttag, mert elvei voltak. A legszörnyűbb időkben is eljárt templomba, hitt a forradalomban, és természetesen Istenben. Tette ezt csendben és halkán, igaz emberként.”*²³ A dosszié végigolvasása után a fejezet végén újból szembesülünk Ludwig leírásával, ám ezúttal kiegészítve még egy bekezdéssel, amely a korábbi leírás pontos grammatikai vázára épül, de ezúttal a gyermeki nézőpont eltűnik, és a megítélés az írott dokumentumok fényében változik meg: *„Nagyapám alacsony, görbe hátú ember volt, mert elvei voltak. Lábát életében templomba be nem tette,*

²¹ VINCZE 2014, 177.

²² VINCZE 2014, 178.

²³ VINCZE 2014, 161.

hitt az ellenforradalomban és természetesen a pártban. Tette ezt csendben és halkan, igaz emberként.”²⁴ A fejezet elején olvasott leírás kiindulópontként szolgál, míg a torzított ismétlés a dosszié elolvasásának hatását, annak mintegy végpontját mutatja be. A gyermekkorból emlékek által őrzött nagyapa képe – bár megmarad – hitelét veszti, teljes hazugságként képeződik le Dimitrijben, hiszen megjelenik egy „másik” nagyapa, az, aki a dosszié szövegeinek írója, aki sem külső, sem belső tulajdonságaiban nem egyeztethető össze a korábbi Ludwig-képpel.

A három kiemelt fejezetben nyomon követhető, ahogyan egy nagyapa és az unokája közötti távolságtartó kapcsolat megbomlik, ami arra készíti az unokát, hogy szülőföldjét és kulturális közegét elhagyva új életet kezdjen. Ám a múltjával és hagyományaival való teljes szakítás a nyolcadik fejezet záró soraiban fedezhető fel, amiben a falu, az emlékek elhagyása után megtagadja nagyapjához való rokoni kapcsolatát is, így inkább választja a gyökértelenséget egy másik földrészen, mint a múltban történtek feldolgozását, megértését, elfogadását.

„Az unoka van, lapozgatja a dossziét, rendezgeti az iratokat.

Lélegzik. Gondolkozik.

Van. Ez bizonyos.

Az unoka. Ez bizonytalan.”²⁵

Záró gondolatok

Az elemzett három fejezet alapján látható, hogy a két generáció között tapasztalati hasadék tátong, amelyet képtelenek a nyelv által betölteni, hiszen éppen a nyelvhez való viszonyuk az, ami legerőteljesebben megváltozott. A nagyapák generációja egy hallgatásra, duplafenekű kommunikációra, egy hazugságokra épülő világban szocializálódott, ahol a személy szavakon keresztüli feltárása életveszélyes cselekedetnek bizonyult. Számukra (hiszen Ludwig története csak egy a Vincze Ferenc *Desertum* című regényében szereplő történetszálak közül) túlélési technika volt az elhallgatás, a történetek összemosása, vagy igen gyakran bizonyos események, következtetések ignorálása, a tudomásul vétel megtagadása. A rendszerváltás után nevelkedett generáció azonban nem ismeri ezt a történelmi nyomást, az ő életük a kimondás szabadságában zajlik, ahol minden megkérdőjelezhető, szóvá tehető, a határok átjárhatók és áthághatók. Az unokák generációja gyakran csak érthetetlen, vagy kibogozhatatlan történeteket hall nagyapáik életéről, és ez, ahogyan Dimitrij esetében is történt, eltávolítja őket őseiktől. A nagyapák múltbeli cselekedetei a körülmények megtapasztalása vagy legalább ismerete nélkül éppolyan érthetetlen és elítélendő az unokák számára, amennyire a jelenbeli elhallgatásaik vagy csúsztatásaik.

²⁴ VINCZE 2014, 178.

²⁵ VINCZE 2014, 179.

A kortárs irodalomban megfigyelhető egy olyan generációs probléma előtérbe kerülése, amelynek alapja a diktatórikus élményből származó, a nyelvhez való sajátos viszonyban kifejeződő kultúrafelfogás, illetve a közösséget kialakító kollektív tapasztalat eleve adottságának megszűnéséből fakadó konfliktus. Az új generációban ugyanúgy megvan az otthonosodásra,²⁶ a saját kultúrához, nyelvhez kötődő stabil viszony kialakítására való igény, de ők elődeiktől eltérően értelmezik a múltbeli eseményeket, így interpretációikban a különbségek kerülnek kihangsúlyozásra. De a fiatal generáció belefárad a különbségekbe,²⁷ és elfogadás helyett a saját viszonyaikat és identitásukat szeretnék kialakítani, amely – ahogyan a regény megmutatja – sokszor az erősen térhez kötődő kultúra elhagyásával, az attól való eltávolodással oldható csak meg. Bizonyos esetekben ez belső folyamatok által is képes megtörténni, ám több esetben, köztük Dimitrij életében, valódi eltávolodás, dezertálás válik szükségessé, ez tűnik az egyetlen útnak a saját identitás kialakításának lehetőségéhez.

Irodalom

BACHMANN-MEDIC 2018 = Bachmann-Medic, Doris: Spatial turn. In: Dánél – Hlavacska – Király – Vincze (szerk.): *Tér-Elmélet-Kultúra*. Budapest 2018. (kézirat fordítás, megjelenés előtt)

BÁNYAI 2016 = Bányai Éva: *Fordulat-próza – Átmenetnarratívák a kortárs magyar irodalomban*. Kolozsvár 2016.

BORBÉLY 2015 = Borbély András: Közös történet, mely hiányzik. *Újnautilus* 2015. június 27. (2015) <http://ujnautilus.info/kozos-tortenet-mely-hianyzik> (Letöltés: 2018.03.16.)

FARAGÓ 2005 = Faragó Kornélia: *Kultúrák és narratívák. Az idegenség alakzatai*. Újvidék 2005.

KOVÁCS 2014 = Kovács Flóra: Vincze Ferenc: Desertum. *Magyar Napló* 26. évf. 7. sz. (2014) 64–65.

NYERGES 2014 = Nyerges Gábor Ádám: Az emlékezés szorongása. *Népszabadság* 2014. május 17. (2014) <http://nol.hu/kultura/az-emlekezes-szorongasa-1462475> (Letöltés: 2018.03.16.)

VINCZE 2014 = Vincze Ferenc: *Desertum. Ad notam nagyapáim*. Budapest 2014.

²⁶ FARAGÓ 2005, 9.

²⁷ KOVÁCS 2014, 65.

WÉBER 2015 = Wéber Anikó: Régi, kopott fekete-fehér tragédiák. Vincze Ferenc: Desertum. *Kortárs online* 2015. május 19. (2015) <http://www.kortaronline.hu/aktual/irodalom-regi-kopott-fekete-feher-tragediak.html> (Letöltés: 2018.03.16.)

Legătura dintre istorisire și cultură în opera *Desertum* de Vincze Ferenc

CSILLA MARIANN BUDAI

În cercetarea mea mă ocup de analiza cărții *Desertum* de Vincze Ferenc, apărută în 2014 sub îngrijirea editurii Orpheusz. Caracteristica narativă a textului este învâlmășeala firelor întâmplărilor coordonate reciproc, care când se împletesc, când se separă sau doar se ating. În centrul studiului meu se află această dezordine aparentă a narațiunii.

Păreră mea de bază este că, în reprezentarea literaturii transilvănene contemporane, în prim plan apare din ce în ce mai frecvent conflictul dintre generația „tăcută” care a crescut în timpul dictaturii și generația care a crescut după schimbarea regimului. Ceea ce pentru generația din timpul dictaturii era ceva de la sine înțeles, deoarece ca existențiale a epocii dictaturii, pentru noua generație nu se mai subînțelege ca fiind legitim de experiență fundamentală colectivă, identitatea și cultura lor au devenit părți ale experienței la sine.

Socializarea noii generații a avut loc în cadrul libertății de exprimare și de a pune întrebări, astfel că pentru ea este inexplicabilă relația „tăcuților” față de întâmplări, istorisiri și cultură. Miza confruntării nu este altceva decât senzația de familiaritate și satisfacția de a aparține unui loc, inerente culturii. Noua generație trebuie să depună eforturi pentru a-și însuși cunoștințele despre trecut și folosindu-le, va trebui să-și revizuiască propria identitate și relația față de cultură.

În expunerea mea voi face reflecții asupra modului în care jocurile narative din *Desertum* prezintă linia de frontieră trasată între cele două generații, respectiv cum pot acestea evidenția importanța istorisirilor despre trecut prin faptul că îndreaptă atenția asupra problemelor cauzate de evenimentele istorice și de schimbarea regimului, care definesc transmiterea moștenirii culturale și procesul de transmitere a moștenirii culturale. Deci, pe baza secvențelor romanului pe care le-am considerat de importanță deosebită, în centrul prezentării mele se află istorisirea, ca cel mai vechi mod de transmitere a culturii.